

לנו מראש על האיחור, כי אף אם יתמהמה חכה לו כי בא יבא וגו', וחלילה לא יפול מדברי ה' דבר, וכמו שאנו אומרים בברכות שקבעו לנו אחר ההפטרה: ¹²³⁴⁵⁶⁷ואחרי"ה דבר אחד מדבריך אחר לא ישוב ריקם. ובפרט בעיקר הזה, שלא דבר אחד הוא, שכל הנביאים מלאים מזה, וכל רבותינו בעלי הש"ס מלאים מזה, והוא עיקר ויסוד אמונת ישראל, ואנו אומרים זאת בברכה ראשונה של שמונה-עשרה ומביא גואל לבני בניהם. ובפרט כהיום לפי מצב ישראל שהגיע עד לעפר בעוה"ר, הן בגופם הן בגופם, וכמו שאמר הכתוב שחה לעפר נפשינו, היינו נפשם של ישראל, כידוע מצב הדור הצעיר. דבקה לארץ בטנינו, היינו גופם של ישראל. בודאי עלינו לעמוד הכן ולהכות לישועה. וכלשון הכתוב הנ"ל: חכה לו, דהיינו ^{למנו} שצריך לעמוד מוכן כמו שעומד ומחכה על איש שיבא, ומי בעת כזאת יודע אולי כבר עומד אחר כותלינו.

ואשרי למי שאינו מתיאש מלחכות לגאולה, ונותן לב על עצמו ובניו להרבות תורה ומצות שלא תשיגנו בושח לעת ההיא, כי רק בעולם-הזה שדומה ללילה הכל מכוסה ולא ניכר צדיק לפני רשע, אבל אז יתגלה הכל, וכדאיתא בתרגום קהלת על הפסוק סוף דבר הכל נשמע, ותרגם: כל עובדי בני עלמא עבידין דיתפרסמון, וכל אחד יתכבד לפי התורה והמצות שיש בידו, וכמו שאמר הכתוב על עת ההיא, ושבתם וראיתם בין עובד אלקים לאשר לא עבדו, וכנ"ל בפרק הקודם.

פרק ג

בו יבואר שהצפיה לישועה היא גופא מקרבת הגאולה ומעלת לימוד ענייני הקודש והמקדש הלכה למעשה

הנה בפרקים שעברו ביררנו מצד השכל שצריך האדם לצפות לישועת ה', ועתה נבאר החיוב ממאמרי חז"ל, דהלא אמרו בשבת (דף ל"א) ששואלין לו לאדם בשעת הדין צפית לישועה (והיינו כמו שאנו מתפללים בכל יום וקרנו תרום בישועתך). והקב"ה מתרעם על האדם כשאינו מחכה למלכותו, כדאיתא בפסיקתא (במאמר גילי) שאמר הקב"ה לצדיקים לא יפה עשיתם שחיבבתם לתורתך ולא חכיתם למלכותי, הרי אפילו שמצדיקים המחבבים את התורה דורשים מהם על הציפיה לישועה.

ודבר זה מקרב את הגאולה, כדאיתא בילקוט איכה (רמז תתקצו) בשעת חורבן הבית אמר יצחק אבינו לפני הקב"ה, רבש"ע שמא אין חזרה לבנים, והשיב הקב"ה אל תאמר כך, יש דור שהוא מצפה למלכותי, מיד הם נגאלים,

שנאמר ויש תקוה לאחריתך נאום ה' ושבנו בנים לגבולם, מכל זה נראה שרצון השי"ת שנכחה למלכותו בכל עת, (ונראה שזהו שאמרו חז"ל צפית לישועה, שלשון ציפיה הוא כמו הצופה שעומד במקום גבוה ומתכוונן לראות איזה דבר חדש, כך צריך איש ישראל לחכות על מלכות שמים שתתגלה בקרוב).

והנה ידוע, שהוזהרנו בתורה להתרחק מדברי שקר כמו שכתוב מדבר שקר תרחק, והיינו אפילו אם הדבר הזה אינו שקר גמור רק שיש בו קצת תערובת שאינה אמת, גם-כן הוזהרנו בזה (עיין שבועות דף ל"א). וזהו אפילו אם מדבר עם איש שכמותו, וכל-שכן אם הוא מדבר עם נשיא בישראל, וקל-וחומר בן בנו של קל-וחומר אם הוא מדבר עם השם-יתברך, בודאי יש להזהר מלהיות דובר שקר לפניו, וכמו שכתוב דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. והנה זהו אפילו אם איננו מזכיר שמו של הקב"ה על ענין זה שהוא מדבר, ובפרט כשהוא מזכיר שמו על ענין זה, בודאי צריך זהירות גדולה בענין זה.

ועל-כן יפלא מאוד, איך אנו אומרים שלש פעמים בכל יום עלינו, ומסיימים על-כן נקוה לך ה' אלקינו לראות מהרה בתפארת עוזך, והלא אם היה מקוה באמת על כבוד ה' שיתגלה במהרה, היה צריך כל אחד להכין עצמו לדעת עניני העבודה, דהיינו כל ההלכות השייכות לעניני הקרבנות והמקדש, בעבור שאז כל הדינים הללו יהיו נוגעים למעשה. [ולדוגמא, אם מצפים שיבוא המלך לעיר, אפילו בספק ספיקא, מקשטים את כל הרחובות לכבודו אפילו אם יהיו אלף רחובות בעיר, מספק פן יסע דרך רחוב זה]. ואם התלמיד-החכמים לא ידעו אותם, הלא לבזיון יהיה להם, אין זאת כי אם שבפינו בלבד אנו אומרים לפני ה' דבר שאינו כן, ובפרט להזכיר שני שמות הקדושים על-זה, וכשיתבונן בעצמו ימצא, שמזכיר יותר מארבעים שמות הקדושים בכל שבוע (שלש פעמים עלינו), ובחשבון שנה הוא מזכיר יותר מאלפיים שמות הקדושים ללא דבר, כי הוא אומר לפני ה' שמקוה שבמהרה יתגלה כבודו ובאמת אינו מקוה כלל.

והנה את כלל ישראל יש לדון לכף זכות, דהם סומכים עצמם על הכהנים שעליהם מוטל ענין המקדש ועבודתו, אבל על הכהנים בודאי יש לתמוה מאוד כשהם מתיאשים מללמוד דיני עבודה, הלא בם בחר ה' לשרתו, ובכל יום יש ספק שמא יבא משיח צדקינו, וכדאיתא בעירובין (מ"ג.) האומר הריני נזיר ביום שכן דוד בא אסור בכל יום לשתות יין שמא יבא היום, ונפסק כן להלכה ברמב"ם פ"ד מהלכות נזירות הלכה י"א, וידוע מה שהיה בעת הגאולה השניה, שאמר הקב"ה לחגי הנביא, שאל נא את הכהנים תורה וגו', וכן יהי בודאי בגאולה האחרונה, וכמה תגדל הכלימה כשלא ידעו מה להשיב.

ובאמת מוטל גם-כן על כל תלמיד-חכם שבשיראל לקבוע עת מעותותיו לדעת דינים השייכים לעניני הקודש והמקדש, דהלא ידוע מה שאמרו חז"ל

¹²³⁴⁵⁶⁷ (ויק"ר פ"ב) אלף נכנסין למקרא וחלק עשירי מהם יוצאין לגמרא, נמצא דלגמרא הוא אחד ממאה אנשים, וכמו בכל ישראל כן הוא בודאי גם בכהנים, איש למדן המבין הלכה הוא אחד ממאה וצ"ט הם אנשים פשוטים גמורים, ובודאי יצטרכו ללמוד עמהם דיני עבודה, ואם-כן צריך כל תלמיד-חכם לדעת בעצמו מתחילה דיני עבודה, וכן היה גם בזמן המקדש כדאיתי בירושלמי דשקלים (פ"ד ה"ב), רב יהודה בשם שמואל דתלמידי-חכמים היו לומדים עם הכהנים דיני שחיטה וקבלה וזריקה, וכן בודאי יהיה בעת הגאולה, כשיעברו את הים ויצטרך כל אחד להביא קרבן תורה, או על חולה שנתרפא שמצוי אצל כל אדם, או חייבי חטאות שימצא לאלפים שעברו על חילול שבת בשוגג וכהאי-גוונא, ירוצו כולם אל הכהנים שיקריבו בעדם הקרבנות, והכהנים ירוצו אל כל בעלי תורה שילמדום איך להקריב הקרבן כדין, וכמה בזיון וכלימה יגיע אז לכל אחד מבעלי תורה כשלא ידע להשיב, וידיעה בעיני עבודה לדעת את כל פרטיה למעשה, נצרך לזה כמה שבועות או חדשים, והנה לפי גודל מצוקות הזמן שמצוי כעת בעוה"ר שנתקיימו כמעט כל הסימנים שהזכירו חז"ל בעת קירוב הגאולה (עיין סוף סוטה במשנה ובסנהדרין צ"ו וצ"ח) בודאי יש לקוות לגאולה וצריך להודרו להתכונן לעבודה והלכותיה.

ולך נא ראה מה שאמרו חז"ל (סנהדרין צ"ח) לענין משיח שראהו רבי יהושע בן לוי ¹²³⁴⁵⁶⁷ דהוי שרי ואסר כל מכה בפני עצמה, ולא הכל ביחד, והטעם השיב המשיח עצמו, כי פן יאמר לו הקב"ה שילך לגאול בניו ולא יצטרך להתעכב, ועתה נוכל ללמוד בקל-וחומר, אם רגע אחד אינו כדאי לעכב לכלל ישראל, מה נאמר אם יבוא משיח צדקנו ויאמר לנו בשם ה' להקריב קרבנות הקבועים בשם כלל ישראל וקרבנות האמורים בספר יחזקאל, ואנחנו נהיה מוכרחים להמתין על-כל-פנים כמה שבועות או חדשים עד שנהיה בקיאים בהלכותיהן*. לך נא ראה מה דאיתא בבכורות (דף ג"ד) דלפיכך בטלו שלא לעשר מעשר בהמה אף

(* ואל יאמר האדם הלא אז יבוא משיח ואליהו, והם עתידים לברר לנו את כל הספיקות, וכמו שמובא בגמרא כמה ספיקות בשם תיקו, ואמרו המפרשים שתיקו הוא ראשי-תיבות: תשבי יתרץ קושיות ואבעיות. על-זה נשיב לו, אמנם הדבר כן הוא, שכל חלקי הספיקות יתבררו לנו על-ידי אליהו, אבל הדברים הפשוטים המבוארים בפסוק, ובביאורי תורה שבעל-פה המסורה לנו כמבואר בתורת כהנים ובגמרא, הלא אנו צריכים בעצמנו לדעת כפי יכולתנו, כי הלא אליהו לא יבוא ללמוד עם כל אחד ואחד דברים שהיה יכול לדעת מעצמו, ורק הספיקות אשר אי אפשר לברר יתגלה לנו על ידו, ועל הפשוטות המבוארות הלא יאמר כי היה לכם ללמוד ולשנות בעצמיכם קודם שבאתי לבשר הגאולה, וכמו שנאמר זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי בחורב על כל ישראל חוקים ומשפטים, ובתריה כתיב הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא וגו'.

שהוא מצות עשה דאורייתא, משום דאתי לידי תקלה (דכיון דאין לנו מזבח להקריב וצריכים להמתין עד שיפול בהן מום אתי לידי גיזה ועבודה), וקפריך הגמרא נישדי ביה מום בכוליה עדריה קודם שנעשר את העדר (דהוא עדיין חולין ומותר להטיל בן מום), ומשני, מהרה יבנה המקדש ובעינן בהמה להקרבה ולא שכיחי עיי"ש בגמרא, והרי משום חשש זה ביטלו מצות-עשה דאורייתא, ולמה לא נימא מהרה יבנה המקדש ובעינן כהנים להקרבה ולא שכיחי וכנ"ל.

ועל-כן כשאנו אומרים נקוה לך לראות מהרה בתפארת עוזיך, צריכים אנו להתחזק שיהיו שכיחים כהנים להקרבה, והיינו שכל מי שהוא בן תורה ובפרט כשהוא גם-כן כהן, יקבע עת מעותותיו ללמוד עניני הקודש והמקדש, ובוזה יהיה היכר שאנו מחכים ומצפים על התגלות כבודו בעולם ונעבוד עבודתו בכל אשר יצונו *.

ובאמת מלבד הטעם שכתבנו למעלה שצריך כל תלמיד-חכם לדעת דיני עבודה כדי שידע להורות לכהנים, הלא הכהן הוא שייך רק לענין קבלה וזריקה שזה מיוחד לכהן בלבד, אבל כל שאר עניני הקודש בכלליהם ובפרטיהם הם שייכים לישראל כמו לכהן.

כמה גדול וקדוש הלימוד הזה, כדאיתא במגילה (לא): שאמר אברהם לפני הקב"ה רבש"ע שמא ח"ו ישראל חוטאים לפניך ואתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה (היינו שטף מים והפצה על כל פני הארץ) אמר לו לאו. אמר לפניו, רבש"ע במה אדע כי אירשנה, אמר לו קחה לי עגלה משולשת, דהיינו הקרבנות יכפרו עליהם), אמר לפניו רבש"ע, תינח בזמן שבית-המקדש קיים בזמן שאין בית-המקדש קיים מה תהא עלין. אמר לו כבר תיקנתי להם סדר קרבנות, כל זמן שקוראין בהן, מעלה אני עליהן כאילו מקריבין לפני קרבן ומוחל אני על כל עונותיהם (והכונה שיתבונן בפירושים ובאופני הקרבנות וכמו שכתב רבינו בחיי, שאין לאמר שתהיה הכוונה שיהגה ויגרום לשון הפרשה בפסוקים הערומים בלבד מבלי שיתבונן בפירושים עכ"ל).

ואיתא במדרש פרשת צו ובפסיקתא דרב כהנה פסיקא ט"ו, ר"א בשם ר' חנינא בר פפא, שלא יהיו ישראל אומרים, לשעבר היינו מקריבין קרבנות ומתעסקין בהן (רצה-לומר גם בלימוד הלכותיהן) ועכשיו שאין אנו מקריבין אותן מהו להתעסק בהן, אמר להן הקב"ה הואיל ואתם מתעסקין בהן כאילו אתם מקריבין אותם, ואיתא במדרש ילמדנו, אמר הקב"ה אף-על-פי שעתיד בית המקדש ליחרב והקרבנות בטלים, לא תשכחו עצמן לסדר הקרבנות, אלא הוזהרו

(* [ומי שאין לו שהות ללמוד או שאינו מוכשר לזה ישתדל להחזיק בידי

תלמידי חכמים העוסקים בהלכות קדשים, כמבואר להלן עמוד יח].

בהן לקרות אותן ולשנות אותן (רוצה-לומר בלימוד הלכותיהן). ואם תתעסקו בהן מעלה אני עליכם כאילו בקרבנות אתם עסוקים. עי"ש עוד מה שמאריך בזה. והנה ידעתי את התשובות אשר ישיבו כי בימינו טרדות הזמן מרובות ומשפט הקדימה להלכות הנוהגות בזמן הזה, אבל אשאלם הלא יש כמה מסכתות אשר רובן אינן שייכות בזמננו למעשה, כמו רוב מסכת סנהדרין ומסכת מכות ורוב מסכת יבמות, ועוד כהנה אשר אין נוהגות בזמננו למעשה, ואף-על-פי-כן לומדים אותן בעיון כיאות, ולמה יגרע חלק קדשים חלק הקרבנות מבית אלקיננו מהמסכתות ההן. וגם משמע בגמרא שסדר הזה היה נחשב בימי האמוראים ללימוד למעשה כמו שאר סדרים, והוא הכל מטעם שכתנו, שכיון שהקב"ה מקבל הלימוד לקרבן כמו בזמן הבית אין אנו יכולים לפטור עצמינו מלימוד הזה כמו שלא היו יכולים לפטור מקרבן בזמן הבית, והוא (בב"מ קי"ד.) דאשכח רבה בר אבוא לאליהו וכו' ושאל אותו אליהו למה לא למד סדר טהרות, והשיבו בארבעה לא מצינא בשיתא מצינא, ופירש רש"י בארבעה, בגירסא דארבעה סדרים כגון מועד נשים נזיקין שהם נוהגות בזמן הזה כמו בזמן הבית, וקדשים נמי כדכתיב ובכל מקום מוקטר ומוגש לשמי, ואמרינן במנחות (דף ק.) אלו תלמידי חכמים העוסקים בהלכות עבודה מעלה עליהם הכתוב כאילו מקריבין אותן בבית-המקדש, בשיתא מצינא, זרעים אינו נוהג בחו"ל וכן טהרות עכ"ל. הרי שסדר קדשים היו לומדים האמוראים כמו שאר סדרים, ומטעם זה סידרו רב אשי ורבינא בדורות הבאים גמרא על כל סדר קדשים מה שלא עשו כן בזרעים ובטהרות אף שהיה להם תליסר מתבתין גם על מסכת עוקצין כדאיתא בברכות (דף כ'), והיינו מטעם הנ"ל דלימוד קדשים נושב לישראל כאילו מקריבין עוד הקרבנות, וכן כתב הרמב"ם בפירוש המשניות בסוף מסכת מנחות וזה לשונו ואמרו חז"ל תלמידי-חכמים העוסקים במלאכת עבודה מעלה עליהם הכתוב כאילו נבנה בית-המקדש בימיהם, ועל-כן ראוי לאדם להתעסק בדברי הקרבנות ולשאת ולתת בהם, ולא יאמר הרי הן דברים שאין צורך להן בזמן הזה כמו שאומרים רוב בני אדם עכ"ל.

ודע עוד, דלימוד הזה מועיל לאדם שלא ימצאו מקטרגין עליו מלמעלה, כדאיתא בזהר הקדוש במדרש הנעלם פרשת וירא, אמר ר' כרוספדאי האי מאן דמדכיר עינינא דקורבניא ותקרובתא בפומיה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות (דהיינו כל קרבן וקרבן למה הוא בא, ומעשה העבודה והקרבה ממש בכל קרבן) וכיון בה (רוצה-לומר שיהא זה במקום עסק ההקרבה לכפר על-ידי-זה אותו החטא שבא עליו אותו הקרבן) ברית כרותה היא, דאינון מלאכי דמדכרין חוביה לאבשא ליה דלא יכלין למעבד להון אלא טיבו עכ"ל, ועי"ש עוד שאליהו הנביא גילה סוד זה לר' פנחס עי"ש.

והנה מזה המאמר בלבד, נוכל להבין גדול הזריזות ללימוד ההוא, הלא כל אחד יודע את נגעי לבבו שיש לו עוונות הרבה וממילא יש עליו על-ידי-זה כמה מקטרגים רחמנא-ליצלן, ^{אוצר החכמה} כי מכל עוון נברא מקטרג אחד כדאיתא באבות פ"ד, וכשיש לנו עצה ותחבולה להשקיט רוחם שלא יוכלו לקטרג עלינו ואדרבא יזכירונו לטוב לפני השי"ת, כמה אנו חייבים לתת לבנו לעצה ההיא ולא להתעצל בה, ומלבד כל זה הלא בזמן שבית-המקדש קיים אילו היה רוצה אף הנשיא שבישראל להקריב קרבן בעצמו, אין לו שום רשות לזה (ועוזיהו המלך נתנגע עבור זה) ^{מדינת ישראל} ורק לכהנים בלבד ניתנה רשות, ואילו בזמנינו כל אחד מישראל יש לו רשות ללמוד עניני הקרבנות והקב"ה מחשיב לו כאילו הקריבן. ועוד יש כמה מאמרי חז"ל המפליגים מאוד בענין קדושת הלימוד ההוא, ומעט מהם העתקתי בספרי תורה אור ע"ש.

[ואפילו מי שאין לו שהות או שאינו מוכשר לזה, יראה על-כל-פנים לעשות מעמד ומצב לאחרים בעלי תורה שילמדו עניני הקודש והמקדש ויחשב על שמו, על-כן מה נאה היה אילו ימצאו כמה עשירים שינדבו מנכסיהם לקבוע במקומם או במקום אחר שיאות להם, חבורת אברכים גדולי תורה שילמדו הסדר ההוא ויהיו בקיאים בכל הלכותיו, וכן עשיתי בעירי שקבעתי עשרה אברכים גדולי תורה ויראה לענין זה, ושמעתי שמקרוב נעשתה בירושלים עה"ק גם-כן חבורה קדושה כזו, ואשרי הפונה אליהם להחזיקם. ויקדישו לזה מחצית עתותם, ומחצית לשאר לימודים, איש איש כחפצו ביו"ד או בח"מ. וישתדלו ללמוד הלכות אלו על בורין, כי כיון שהקב"ה מחשיב ללימודים אלו כאילו מקיימים אותם בפועל ממש, צריך להשתדל ולידע כל דבר בבירור, וכמו שכתב בהגהות יש נוחלין [באזהרות התפלה סוף אות ט] ובוזה תהיה התועלת כפולה, כי מלבד מה שימצאו בישראל מופלגים היודעים בהלכות אלו הנוהגות בזמן המקדש שיבנה במהרה בימינו, עוד זאת שתלמידי-חכמים העוסקים בהלכות עבודה מעלה הקב"ה כאילו מקריבים בפועל (מנחות ק"י), וכל זה הוא מלבד מצות החזקת התורה שרבה היא מאד, ויתכן מאוד, כשתמצא חבורה קדושה כזו שלומדים בתמידות דיני עבודה, האיש שיודע בנפשו שעבר על עון חילול שבת והוא מחוייב חטאת, יבקשם שילמדו עבורו דיני הקרבת חטאת, וידוע מאמר חז"ל כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת. או אם הוא אחד מארבעה שצריכין להודות, כגון חולה שנתרפא, או שהיה חבוש בבית האסורים וכהאי-גוונא, ובזמן המקדש היה צריך להביא קרבן תודה ועכשיו צריך ללמוד דיני הקרבת התודה, ועייין בסוף שו"ע אורח חיים בהשמטה שם, שביררנו שם ההנהגה בענין הזה, ומי יתן שיהיו הכל מתבוננים בזה המאמר שאמר השם-יתברך ומקיימן אותו, בודאי היו מתבטלים כל הצרות והגירושים.]